

УДК 316.61-053.67:305]:004.032.6(045)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-14-23>

СУЧАСНІ ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В МЕДІАПРОСТОРІ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

М. О. Андрєсва

ORCID 0000-0001-6481-3631

О. М. Василенко

ORCID 0000-0001-5467-7509

К. А. Дмитренко

ORCID 0000-0002-4880-8274

У статті розкриваються та аналізуються сучасні гендерні стереотипи, що акумулюються та нав'язуються у медіапросторі. Зазначається, що основним об'єктом впливу цих стереотипів виступає учнівська молодь, як основний споживач і користувач інформаційних ресурсів мережі Інтернет. Наголошується, що однією з загальних функцій соціальних мереж є формування громадської думки, і, як зазначають автори, цю функцію соціальні мережі виконують в демократичному суспільстві, організовуючи на своїх сторінках обговорення важливих соціальних проблем, надаючи можливість виступу для всіх зацікавлених громадян з широкого кола актуальних питань. Визначено основні механізми формування і збереження гендерної нерівності у соціальних мережах, охарактеризовано основне завдання гендерного виховання підлітків, визначено закономірності.

Проведено ґрунтовний аналіз медіа-контенту на основі бесід і опитувань підлітків, зокрема учнів закладів загальної середньої освіти м. Харкова, за обраними критеріями: когнітивний, мотиваційний та поведінковий. Проведене опитування підлітків щодо виявлення найпопулярнішого у них контенту у соціальних мережах дало можливість визначити, що сфера інтересів дівчат – мода та краса, рукоділля та б'юті індустрія тощо; хлопців – спорт, тренування, музика, ігри тощо. Визначено, що гендерно-чутливі матеріали – це такі матеріали, що спрямовані на зменшення дискримінації за ознакою гендеру та висвітлюють гендерну

проблематику у різноманітних сферах суспільного життя, зокрема у соціальних мережах.

У статті представлені матеріали моніторингу, під час якого аналізувалась кількість гендерно-чутливих матеріалів в мережі Інтернет і визначено їх соціалізуючий вплив на учнівську молодь.

Ключові слова: гендер, стереотипи, контент, гендерно-чутливі матеріали, медіапростір.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасна педагогічна наука надзвичайно зацікавлена в дослідженнях феномену медіапростору та соціальних мереж, їх впливу на соціалізацію й виховання підростаючих поколінь.

Виникнення Інтернету та медіапростору суттєво змінило традиційні уявлення про суспільство і його зв'язки: соціальні мережі охоплюють різні соціальні групи, та слід зазначити, здійснюють значний вплив на соціальні, політичні, економічні, правові та професійні сфери життєдіяльності суспільства (Бондар, 2012).

У зв'язку з цим у зарубіжних країнах швидко розвиваються наукові дослідження цього феномену та його впливів на людину, які отримали статус самостійного дослідницького напрямку. В Україні дослідження медіапростору, зокрема соціальних мереж, тільки починає розвиватися. На сучасному етапі соціологічний погляд на проблему появи нового комунікаційного середовища – віртуальних соціальних мереж – недостатньо розвинений і теоретично обгрунтований.

Зважаючи на це, дослідження формування гендерних стереотипів у медіапросторі, зокрема у соціальних мережах, є надзвичайно актуальним. Це питання вимагає постійного наукового вивчення, щоб мати уявлення про існуючий стан впливу соціальних мереж на формування гендерних стереотипів серед сучасної молоді та прогнозувати наслідки такого впливу на суспільство в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблему гендеру та гендерних стереотипів досліджували у своїх наукових працях О. Бондарчук, Т. Говорун, О. Горошко, Л. Даниленко, Л. Карамушка, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, О. Нежинська, В. Олійник, О. Рассказова, Л. Ставицька.

Науковці Є. Акімова, Ю. Бабаєва, О. Белінська, А. Войсунський, А. Голдберг, Д. Грінфілд, Ю. Данько, А. Жичкина, О. Філатова, К. Янг досліджували мотивацію користувачів Інтернету і соціальних мереж: їх вплив на розвиток та соціалізацію особистості, на особистість користувачів.

Специфіку та особливості комунікації у соціальних мережах досліджували С. Архипова, О. Камінська, Є. Крилов.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Отже, можна зробити висновок, що ступінь вивченості проблеми не є достатньо високим, адже в великій кількості робіт, в яких досліджуються різні аспекти гендерних стереотипів, дослідниками не визначались і не характеризувались специфічні впливи соціальних мереж на формування гендерно-толерантного і відповідального контенту мереж. У зв'язку з цим видається актуальним теоретичне осмислення й емпіричне вивчення даного питання.

Метою статті є аналіз сутності гендерних стереотипів у медійному просторі, зокрема в соціальних мережах, їх вплив на соціалізацію учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. В умовах глобалізації та технічних змін ХІХ століття відбулися значні зміни пов'язані із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Такі поняття, як медіапростір, віртуальна реальність, соціальні мережі, стали не винятковими феноменами технічних галузей, а реаліями сучасного буття кожної особистості. Соціальні мережі стали не тільки споживачем, але й генератором медіа культури, й саме тому потребують глибокого вивчення фахівцями різних галузей.

Трансформації культурних понять та стосунків під впливом медіа-контенту трансформують і сприйняття різних сфер життя суспільства, зокрема релігійного, національного, особистого тощо. Наразі немає жодної сфери життєдіяльності суспільства, де б не застосовувались комунікаційні технології, оскільки зміні охоплюють соціальну, професійну і освітню сфери. Зазначимо, що, на нашу думку, саме соціальні мережі є найдинамічнішим осередком соціальних змін, оскільки постійно розширюються й оновлюються, поступово перетворюючись на самостійну інституцію.

Отже, унікальність і значущість соціальних мереж полягає в унікальній здатності створення нової реальності через інтерпретацію світових подій, трансляції та оновленні інформації, однак, така залежність і свобода в роботі з інформацією має як позитивні, так і негативні наслідки. Найчастіше побудова інформаційного контенту відбувається так, що продуктовані й розповсюджені суспільні стереотипи відтворюються й у продуктах соціальних мереж. Через це відбувається постійне роз'єднання суспільства за гендерними, національними, расовими, віковими особливостями.

Як відомо, однією із загальних функцій соціальних мереж є формування громадської думки. Цю функцію соціальні мережі виконують в демократичному суспільстві, організовуючи на своїх сторінках обговорення важливих соціальних проблем, надаючи можливість виступу для всіх зацікавлених громадян із широкого кола актуальних питань.

Сучасні соціальні мережі – надзвичайно вагома ланка у ствердженні, тиражуванні або руйнації гендерних стереотипів, які є основоположними та пронизують усі сфери буття людини. Тому уважаємо, складно протидіяти сьогodenній гендерній нерівності та неосвіченості, знівельовати чинні стереотипи щодо ролі жінки й чоловіка в суспільстві, а також у повному обсязі досягти цілей державної політики щодо створення умов для реалізації рівних прав, свобод та можливостей для осіб обох статей.

Механізми формування і збереження гендерної нерівності у соціальних мережах є символічними й найчастіше сприймаються на підсвідомому рівні. Складність і підступність виявлення гендерних стереотипів у соціальних мережах полягає в їх приховуванні та подвійній інтерпретації.

Система гендерних стереотипів в соціальних мережах базується на бінарній опозиції маскулінності – фемінінності. Маскулінність автоматично прирівнюється до активно-творчого, культурного, цивілізаційного початку, а фемінінність – до пасивно-репродуктивного, природного. Відповідно до цього розподілені соціальні ролі, що освітлюються в матеріалах блогерів: для жінки – сімейні ролі, для чоловіків – професійні.

Зауважимо, що в основі гендерного виховання підлітків лежить не примусова відповідність традиційним уявленням про «жіночість» і «чоловічість», а створення природних умов, за яких особистість свідомо дотримується правомірних суспільних норм і будує стосунки з представниками своєї та протилежної статі на засадах рівності й взаєморозуміння.

Завдання гендерного виховання підлітків визначені наступною закономірністю: формування гендерної ролі та усвідомлення й прийняття соціальних норм – невід’ємні частини єдиного процесу розвитку особистості.

Нами було проведено аналіз медіа-контенту на основі бесід і опитувань підлітків, зокрема учнів закладів загальної середньої освіти м. Харкова №7, № 66, № 74 та Харківської гімназії № 12. Вибірка досліджуваних становила – 124 підлітка (здобувачі загальної середньої освіти), із них: 59% (60 осіб) – чоловічої статі, 41% (64 особи) – жіночої. Середній вік склав 14,2 року. Мінімальний вік опитуваних – 13 років, максимальний – 17 років.

Спираючись на наукові доробки С. Віхор (2006), ми розглядаємо гендерне виховання підлітків як систему, що містить три позиції: систему знань (когнітивний компонент); гендерні потреби особистості (мотиваційний компонент); гендерні практики (діяльнісний компонент). Тому критеріями ми обрали: когнітивний (рівень сформованості знань стосовно правил і закономірностей соціально-рольової поведінки жінок і чоловіків, обізнаності в сфері морально-етичних вимог до соціальних статевих ролей); мотиваційний (індивідуальні потреби особистості, обумовлені її гендерною роллю, сукупність очікувань від представників різних статей, що безпосередньо впливає на характер взаємовідносин); поведінковий (реалізація сформованих гендерних цінностей, потреб, норм у конкретних стратегіях поведінки, моделях суспільної діяльності, якості здобутого соціального статусу).

Проаналізувавши результати, ми виявили низькі результати діагностики у 36,2% респондентів з групи I та 33,9% – з групи II, це свідчить про погане розуміння підлітками норм поведінки, традиційно властивих жінкам і чоловікам.

Проведене опитування підлітків щодо виявлення найпопулярнішого у них контенту у соціальних мережах дало можливість визначити, що сфера інтересів дівчат – мода та краса, рукоділля та б'юті індустрія тощо; хлопців – спорт, тренування, музика, ігри тощо.

Відзначимо, що гендерно-чутливі матеріали – це такі матеріали, що спрямовані на зменшення дискримінації за ознакою гендеру та висвітлюють гендерну проблематику у різноманітних сферах суспільного життя, зокрема у соціальних мережах.

У результаті моніторингу гендерно-чутливих матеріалів нами було проаналізовано їх кількісні показники. Зазначимо, що у наукових дослідженнях ми не зустрічали такі критерії, які б детально демонстрували різні аспекти гендерно-чутливих матеріалів в соціальних мережах.

Для проведення моніторингу пропонуємо такі критерії:

1. Контент соціальних мереж, який транслює стереотипи, наприклад, сюжети, в яких використовувалася мова або візуальні образи, які:
 - а) негативно висвітлюють поведінку та/або інтереси жінок;
 - б) нівелюють жіночі здобутки у різних сферах життя суспільства;
 - с) які схвалюють та/або виправдовують будь-які форми насильства.
2. Контент соціальних мереж, що більш тонко стереотипізував жінок:
 - а) контент соціальних мереж, який містить неявні допущення про ролі жінок і чоловіків (приклад: «Успішна жінка, яка «також примудряється бути хорошою дружиною»);

б) контент соціальних мереж, що «висловлює» стереотипні переконання, такі як жіноча емоційна нестабільність.

3. Контент соціальних мереж, в якому втрачена можливість критично аналізувати подану інформацію.

Серед контенту соціальних мереж, що зазначили опитувані нами підлітки у період з вересня 2020 до листопада 2020 року включно не було жодного, який би підпадав під вище перелічені критерії.

Моніторинг кількості гендерно-чутливих матеріалів контенту соціальних мереж продемонстрував, що за той же період близько 7% із загального масиву був спрямований на покращення гендерної рівності та подолання стереотипів.

Згідно нашої методології, гендерно-чутливими матеріалами у проведеному моніторингу ми називаємо такі, що стосуються будь-якої з цих тем:

- протидія насильству над чоловіками або жінками (у будь-якій формі – психологічній, сексуальній, фізичній, економічній);

- боротьба з гендерною дискримінацією у публічному просторі (приниження жінок або чоловіків у професійному середовищі, у соціальних мережах, сексистські висловлювання чиновників);

- бесіди з активістами в галузі гендерної рівності (презентація нових проектів та заходів, що покликані покращити гендерну рівність, а також боротьба активістів з гендерною нерівністю у форматі акцій, мітингів та інше);

- жінки і чоловіки у так званих «нестандартних» професіях (жінки у рядах ВСУ, чоловіки у сфері виховання дітей).

Як продемонстрував наш моніторинг, серед гендерно-чутливих матеріалів контенту соціальних мереж (Instagram, Facebook, Twitter, YouTube та Tik Tok) найчастіше зустрічаються матеріали про чоловіків і жінок у так званих «нестандартних професіях» – 37%.

Ми можемо пояснити це суспільно-політичними змінами, що зараз відбуваються в Україні у сфері гендерної політики. Так, наприклад, у грудні 2017 року був скасований список з 450 професій, які були для жінок під заборонаю, що стало інформаційним приводом для багатьох ЗМК України.

Отож, результати моніторингу кількості гендерно-чутливих матеріалів у зазначеному підлітками контенті соціальних мереж такі:

- насильство над чоловіками або жінками – 8%;

- гендерна дискримінація у публічному просторі – 31%;

- бесіди з активістами в галузі гендерної рівності – 24%;

- жінки і чоловіки у так званих «нестандартних» професіях – 37%.

Окрім того, пропонуємо додаткові критерії аналізу матеріалів, зокрема:

1. Контент соціальних мереж, що суперечить (оскаржують) стереотипам, наприклад, матеріали про професіоналів у різних галузях без гендерних «ярликів» про «чоловічі» та «жіночі» професії.

2. Контент соціальних мереж, що демонструє баланс джерел і відображає різний вплив певних ситуацій на жінок і чоловіків. У цих сюжетах і чоловіки, і жінки надають свої погляди на проблему.

3. Контент соціальних мереж, що пропонує шлях подолання гендерної нерівності та дискримінації.

Здійснений моніторинг демонструє такі результати з дотримання трьох вищезазначених критеріїв:

- суперечать стереотипам – 38% гендерно-чутливих матеріалів;
- демонструють баланс джерел і відображають різний вплив на чоловіків і жінок – 27%;
- дають рекомендації з покращення гендерної рівності – 35%.

Обговорення гендерно-чутливих тем призводить до позитивної тенденції, коли суспільство починає звертати більшу увагу на гендерну нерівність у повсякденному житті. У цьому випадку гендерна нерівність, нав'язування стереотипів за ознакою статі вже не є нормою і суспільство починає самостійно боротись за гендерну рівність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, констатація і визнання гендерної проблематики у суспільстві, зокрема трансляції гендерних стереотипів через соціальні мережі – це шлях подолання нерівності у нашому суспільстві. Пріоритетом є рівномірне представлення думок чоловіків і жінок в медіапросторі. Соціальні мережі формують якісно нові норми спілкування, посувають жіночі і чоловічі ролі в медіа, не обмежуючи їх лише стереотипними уявленнями про традиційні уявлення чоловічої і жіночої поведінки, їх сфер діяльності та інше.

Це відіграє важливу роль у соціалізації підростаючих поколінь, гарантує формування у хлопців і дівчат соціальної відповідальності по відношенню до представників своєї і протилежної статі, забезпечує розвиток духовності у міжособистісних стосунках і закріплює просоціальну поведінку як у реальному, так і в медіа-просторі.

Література

1. Бондар Т. С., Золочівський В. В. Актуальні проблеми рухового дозвілля підлітків за місцем проживання. Здоров'я людини у сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Сімферополь: Кримський інститут бізнесу, 2012. С. 25-27.

2. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2006. 260 с.

References

1. Bondar, T. S. (2012). Aktualni problemy rukhovoho dozvillya pidlitkiv za mistsem prozhyvannia. *Zdorovya lyudyny u suchasnomu suspilstvi: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoyi konferentsii*. Simferopol, 25-27 (ukr).
2. Vykhор, S. T. (2006). *Henderne vykhovannia uchniv starshoho pidlitkovoho ta rannoho yunatskoho viku [Gender education of older adolescents and young adolescents]*. (Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). V. Gnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil (ukr).

СОВРЕМЕННЫЕ ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В МЕДИА КАК ФАКТОР ВЛИЯНИЯ НА СОЦИАЛИЗАЦИЮ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

М. А. Андреева, Е. Н. Василенко, Е. А. Дмитренко

В статье раскрываются и анализируются современные гендерные стереотипы, которые аккумулируются и навязываются в медиaprостранстве. Отмечается, что основным объектом влияния этих стереотипов выступает учащаяся молодежь как основной потребитель и пользователь информационных ресурсов сети Интернет. Отмечается, что одной из общих функций социальных сетей является формирование общественного мнения, и, как отмечают авторы, эту функцию социальные сети выполняют в демократическом обществе, организуя на своих страницах обсуждения важных социальных проблем, предоставляя возможность выступления для всех заинтересованных граждан по широкому кругу актуальных вопросов. Определены основные механизмы формирования и сохранения гендерного неравенства в социальных сетях и охарактеризованы основные задачи гендерного воспитания подростков, определены закономерности.

Проведен подробный анализ медиа-контента на основе бесед и опросов подростков, в том числе учащихся учреждений общего среднего образования г. Харькова по выбранным критериям: когнитивный, мотивационный и поведенческий. Проведен опрос подростков по выявлению самого популярного среди них контента в социальных сетях, что позволило определить сферы интересов девушек – мода и красота, рукоделие и бьюти индустрия и тому подобное; юношей – спорт, тренировки, музыка, игры и тому подобное. Определено, что гендерно-чувствительные материалы – это такие материалы, которые направлены на уменьшение дискриминации по признаку гендера и освещают гендерную проблематику в различных сферах общественной жизни, в частности в социальных сетях.

В статтє представлєны матєриалы мониторинга, в ходє которого анализировалось количество гендерно-чувствительных матєриалов в сети Интернет и определялось их социализирующее влияние на учащуюся молодежь.

Ключевые слова: гендер, стереотипы, контент, гендерно-чувствительные матєриалы, медианпространство.

MODERN GENDER STEREOTYPES IN THE MEDIA SPACE AS A FACTOR OF INFLUENCE ON THE SOCIALIZATION OF STUDENT YOUTH

M. O. Andreieva, O. M. Vasylenko, K. A. Dmytrenko

The article reveals and analyzes modern gender stereotypes, which are accumulated and imposed in the media space. It is noted that the main object of influence of these stereotypes is the student youth, as the main consumer and user of information resources on the Internet. It is emphasized that one of the general functions of social networks is the formation of public opinion, and as the authors note, social networks perform this function in a democratic society, organizing discussions on important social issues, providing opportunities for all interested citizens on a wide range of issues. The main mechanisms of formation and preservation of gender inequality in social networks are determined and the main tasks of gender education of teenagers are characterized, and regularities are determined.

A thorough analysis of media content based on interviews and surveys of adolescents, including students of secondary schools in Kharkiv according to selected criteria: cognitive, motivational and behavioral. A survey of teenagers to identify their most popular content on social networks, made it possible to determine that the areas of interest of girls: fashion and beauty, needlework and beauty industry, etc.; guys: sports, training, music, games, etc. It has been determined that gender-sensitive materials are those materials that are aimed at reducing discrimination on the grounds of gender and cover gender issues in various spheres of public life, including social networks.

The article presents monitoring materials, during which the number of gender-sensitive materials on the Internet was analyzed and their socializing impact on student youth was determined.

Key words: Gender, stereotypes, content, gender-sensitive materials, media space.

Андрєва Марія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: andreevamo1987@ukr.net

Андреева Мария Александровна – кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры социальной работы Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина) E-mail: andreevamo1987@ukr.net

Andrieva Mariia Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Social Work, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: andreevamo1987@ukr.net

Василенко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: 1981velena@gmail.com

Василенко Елена Николаевна – кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры теории и методики дошкольного образования Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина) E-mail: 1981velena@gmail.com

Vasylenko Olena Mykolaivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theories and Methods of Preschool Education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine) E-mail: 1981velena@gmail.com

Дмитренко Катерина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: dm_kat@ukr.net

Дмитренко Екатерина Анатольевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной работы Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: dm_kat@ukr.net

Dmytrenko Kateryna Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Work, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: dm_kat@ukr.net